

приводу в Україні з 1 січня 2013 р. вступив у силу новий Закон «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень». На сьогоднішній час ще й досі виникає багато питань стосовно цього Закону та гарантій його дій, але він дає чітку направленість на позитивний рух у сторону вдосконалення законодавства у сфері невиконання рішення суду.

Підводячи підсумки, хочу зауважити, що тема кримінально-правової характеристики невиконання рішення суду є досить актуальною в Україні по причині того, що залишається багато спірних питань як при кваліфікації даного виду злочину, так і при застосуванні законодавчих актів, які регулюють відповідальність за скоєння цього злочину. Високий рівень правосуддя — це один із факторів авторитету державної влади. Підвищення рівня невиконання рішень суду призводить до сумнівів щодо влади та державних органів, які мають вирішувати це питання та усувати всі недоліки. Саме цьому подальше дослідження цієї теми є важливим для кримінально-правової доктрини та держави в цілому.

Тетяна Юрївна КАСЬКО,

аспірант кафедри кримінального права, кримінального процесу і криміналістики Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова

ВСТАНОВЛЕННЯ СПОСОБУ ТА ФОРМИ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ НА ПРИКЛАДІ ст. 409 КК УКРАЇНИ

У теорії кримінального права під способом вчинення злочину розуміють сукупність (систему) прийомів і методів, що використовуються при вчиненні злочину [1, 117]. Спосіб свідчить про якісну своєрідність виконання злочинного посягання та вказує на те, яким чином, шляхом використання яких сил і засобів суб'єкт вчинює злочинне діяння [2, 537]. При цьому загальний спосіб вчинення злочину може набувати різних форм вчинення конкретних дій [3, 94]. Саме на це звертається увага в дослідженнях відповідних категорій злочинів [4].

Однак вказані визначення не завжди дають можливість фахівцям вірно встановити способи та форми конкретного злочину, а за-

конодавцю вірно закріпити дані ознаки у відповідній нормі. Прикладом цього виступають дослідження діяння, відповідальність за яке передбачена в ст. 409 Кримінального кодексу України (далі — КК) — ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом. Зокрема, ряд літературних джерел взагалі не акцентує увагу на питанні того, які з діянь, передбачені у диспозиціях названої статті, відносяться до способів [5, 609], а інші вказують, що усі такі діяння (самокалічення, симуляція хвороби, підроблення документів, інший обман та відмова) є способами вчинення даного злочину [6, 67; 7, 65]. Законодавець же використовує слово «спосіб» лише у назві статті, а у диспозиції оперує поняттям «шляхи» [8].

Проведення аналізу положень даної статті дозволило дійти висновку, що позиції фахівців з даного питання є дискусійними. Уявляється, що самокалічення, симуляція хвороби, підроблення документів чи інший обман не виступають як самостійні способи, а являють собою прийоми та методи (форми) такого загального способу ухилення, як обман. Таким чином, диспозицією досліджуваної статті передбачається два способи вчинення злочину — передбачені, відповідно до її першої та другої частин, обман та відмова.

Так, ч. 1 ст. 409 КК передбачає такий спосіб вчинення цього злочину, як ухилення від несення обов'язків військової служби шляхом обману і встановлює такі форми його вчинення: самокалічення, симуляція хвороби, підроблення документів чи інший обман.

Юридична наука визначає самокалічення як умисне, штучне ушкодження якого-небудь органа, тканин тіла, порушення функцій будь-якого органа, викликання або загострення захворювання [5, 609]. З огляду на різноманітність проявів самокалічення, науковцями проводяться класифікації, наприклад, за формою ушкодження (штучні хвороби шкіри і підшкірної клітковини; штучні хірургічні хвороби; штучні хвороби сечостатевої системи; штучні хвороби очей; штучні хвороби вуха; інші штучні хвороби; штучні механічні ушкодження та ін. [9, 1002]) чи за засобом вчинення (вогнепальної зброї та вибухових пристроїв; гострих чи тупих предметів; транспортних засобів; проковтування чужорідних тіл та ін. [10, 232]). Встановлення таких відомостей не викликає заперечень, але потрібно звернути увагу, що і тут ми стикаємось з використанням понять форма і спосіб, але вже в іншому плані.

Наступною формою обману, передбаченою диспозицією ч. 1 ст. 409 КК України, є симуляція хвороби. У медицині під симуляцією розуміється пред'явлення картини хворобливого стану, якого досліджуваний свідомо для себе не має; симулюється або хворобли-

вий стан в цілому або лише окремі симптоми. У теорії кримінального права під симуляцією (у контексті досліджуваного злочину) розуміють умисне зображення або твердження військовослужбовцем з метою ухилення від військової служби про наявність у нього хвороб, котрими він насправді не хворіє, або свідоме перебільшення хвороб, що у нього маються, з тією ж метою (агравація) [5, 609; 6, 68].

З вказаного вбачається, що агравація відрізняється від поняття симуляції хвороби: при симуляції хвороба відсутня, вона удається, а при агравації особа перебільшує симптоми захворювання. Тому пануючі у літературі визначення агравації, як одного із видів симуляції (або тотожного поняття), уявляються дискусійним, у зв'язку з чим пропонується розглядати агравацію як «інший обман» відповідно до ч. 1 ст. 409 КК, а не як одну із форм симуляції. Подібні приклади наукових дискусій додатково вказують на складність встановлення способів та форм вчинення злочину та необхідність проведення детальних досліджень.

Третьою формою обману, передбаченою положеннями ч. 1 ст. 409 КК, є підроблення документів. Кримінально-правова наука визначає ухилення від військової служби шляхом підроблення документів як надання особою таких документів, викладені у яких відомості не відповідають дійсності і дають підставу командирові (начальникові) повністю або частково звільнити військовослужбовця від виконання обов'язків військової служби [11, 841; 5, 609; 6, 69].

Серед найбільш розповсюджених форм підробки документів виділяють надання фіктивних документів, що містять відомості відносно смерті або тяжкого захворювання близьких родичів для отримання короткострокової відпустки, підробленого документа про вищу освіту тощо. Так, наприклад, солдат У., користуючись правом військовослужбовця на додаткову відпустку по сімейних обставинах, звернувся до командування з рапортом про надання вказаної відпустки, у якому вказав завідомо неправдиві відомості про смерть близької особи — рідної бабусі і при поверненні до місця служби надав командуванню вказану підроблену копію свідоцтва [12].

Фахівці зазначають, що підробленням визнається як повне виготовлення документа, що містить неправдиві відомості, так і внесення певних змін до документа, що змінюють його дійсний зміст, наприклад, запис про захворювання, занесений до лікарняного листка військовослужбовця, виправлення року народження військовослужбовця тощо [11, 841]. Необхідно відмітити, що у незалежності від того, здійснюється підробка самим військовослужбовцем чи іншими особами, якщо військовослужбовець на цій підставі отримав звіль-

нення від виконання обов'язків військової служби, то таке діяння становить досліджувану форму обману [11, 841].

Останньою формою обману, передбаченою диспозицією ч. 1 ст. 409 КК України, виступає «інший обман». Беручи до уваги певну «широту» даного поняття, фахівці під ним розуміють, в цьому злочині, повідомлення військовослужбовцем командир (начальнику) завідомо неправдивих відомостей про події чи обставини (або свідомо замовчує про обставини, про які зобов'язаний доповісти) для звільнення від певних обов'язків військової служби [11, 841; 5, 609; 6, 70].

Так, наприклад, військовослужбовець може повідомити про неправдиве народження другої дитини з метою передчасного звільнення в запас, про пошкодження зброї, надзвичайні обставини або не повідомити про наявність помилки у документах про дату зарахування у списки військової частини тощо. Наприклад, як було вказано раніше, агравація хвороби або розладу є однією із форм «іншого обману», так як особа надає неправдиві відомості щодо свого стану і тим самим надає підстави командуванню для звільнення особи від обов'язків військової служби. Фахівці окремо виділяють ще декілька розповсюджених форм «іншого обману», однією з яких є направлення на медичний огляд іншої особи замість себе [13, 878]. Також відносно розповсюдженою формою є ухилення від несення обов'язків військової служби шляхом підкупу службової особи [7, 175].

Частина 2 ст. 409 КК закріплює другий, умовно кажучи, «відкритий» спосіб вчинення досліджуваного злочину — відмову від несення обов'язків військової служби. Законодавцем не встановлюються форми вчинення відмови, однак дослідники пропонують розглядати дві: відкрита заява про небажання нести військову службу з подальшим фактичним припиненням виконання обов'язків та фактичне припинення виконання вказаних обов'язків без відповідної заяви [6, 70; 11, 841].

Логічно, що таке діяння вчиняється без ознаки обману. Таким чином, принципова відмінність між діяннями, передбаченими ч. 1 та ч. 2 ст. 409 КК, полягає у різних способах вчинення ухилення від обов'язків військової служби, відповідно — обманом чи відмовою від несення служби.

Науковці також вказують, що досліджуваний спосіб охоплює і випадки ухилення від виконання обов'язків військової служби під приводом релігійних переконань [11, 841; 5, 610]. Однак при цьому вбачається, що відмова від несення обов'язків військової служби з релігійних переконань може бути визнана злочинною лише у разі

її невідповідності до положень Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу» від 12.12.1991 № 1975-XII та інших нормативно-правових актів, що регулюють дані відносини.

Таким чином, проведене дослідження дозволило встановити, що злочин, передбачений ст. 409 КК, завдяки різноманітності діянь, закріплених законодавцем як ознак його об'єктивної сторони, виступає об'єктивним прикладом того, що, незважаючи на багаторічні дослідження цього злочину і злочину у більш загальному розумінні, ще залишається ряд дискусійних питань, пов'язаних зі способами та формами вчинення суспільно небезпечних діянь. У даних тезах пропонуються відповіді на деякі з них, однак подальші дослідження уявляються необхідними. При цьому можливо стверджувати, що дослідження повинні стосуватися не тільки ознак цього конкретного злочину, а поняття способів та форм злочину взагалі, для того щоб виключити можливості неоднакового тлумачення законодавчих норм.

Взагалі, з цього приводу можливо навести вислів Чезаре Беккарія, який у своїй видатній праці «Про злочини та покарання» писав: *«Якщо норма, що визначає правомірність або неправомірність яких-небудь дій... не є предметом спірного тлумачення, а чітко встановлена, то у цьому випадку підданим не загрожує дріб'язковий деспотизм більшості»* [14, 78].

Л і т е р а т у р а

1. *Кримінальне право України: Загальна частина* : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін [та ін.] ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — 4-те вид., перероб. і доповн. — Х. : Право, 2010. — 456 с.
2. *Панов М.* Об изучении способа совершения преступления в науках криминального цикла: междисциплинарный подход / М. Панов, В. Щур // Ежегодник украинского права : сб. науч. тр. / Национальная академия правовых наук Украины. — 2014. — № 6.
3. *Кримінальне право України. Загальна частина* : підручник / відп. ред. Є. Л. Стрельцов. — Х. : Одиссей, 2009. — 328 с.
4. *Стрельцов Е. Л.* Экономическая преступность в Украине. Курс лекций / предисл. проф. Мартина Финке (университет г. Пассау, ФРГ). — Одесса : АО Бахва, 1997. — С. 155—173; *Є. Л. Стрельцов.* Економічні злочини: внутрідержавні та міжнародні аспекти / передмова проф. Джесса Мегхема (Іллінойській університет, США). — Одеса : Астропринт, 2000. — С. 77—96.
5. *Кримінальне право (Особлива частина)* : підручник. Т. 2 / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. — Луганськ : Елтон-2, 2012. — 780 с.
6. *Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)* : навч. посіб. / Г. М. Анісімов, Ю. П. Дзюба, В. І. Касинюк [та ін.] ; за ред. М. І. Панова. — Х. : Право, 2011. — 184 с.

7. *Преступления против военной службы* : учеб. для вузов / под ред. Н. А. Петухова. — М. : НОРМА, 2002. — 208 с.

8. *Кримінальний кодекс України* : Закон від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

9. *Авдеев М. И.* Энциклопедический словарь военной медицины / М. И. Авдеев. — М., 1948. — 1425 с.

10. *Авдеев М. И.* Судебная медицина : учеб. для юрид. ин-тов / М. И. Авдеев. — М. : Юридическая литература, 1953. — 518 с.

11. *Кримінальний кодекс України* : науково-практичний коментар. — 8-ме вид., перероб. та доповн. / відп. ред. Є. Л. Стрельцов. — Х. : Одіссей, 2012. — 904 с.

12. *Матеріали справи № 1/2024/539/12* Ленінського районного суду м. Харкова. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/26714421>.

13. *Уголовное право.* Общая и Особенная части / под ред. Н. Г. Кадникова. — М. : Городец, 2006. — 911 с.

14. *Беккариа Ч.* О преступлениях и наказаниях / Ч. Беккариа. — М. : ИНФРА-М, 2010. — 184 с.

Вікторія Володимирівна ЛІСНЯК,

голова Криничанського районного суду Дніпропетровської області

ПРО ВАДИ КОНСТРУКЦІЇ СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО ст. 320 КК УКРАЇНИ

Стаття 320 КК України (порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів) складається із двох частин, а саме:

«1. Порушення встановлених правил посіву або вирощування снотворного маку чи конопель, а також порушення правил виробництва, виготовлення, зберігання, обліку, відпуску, розподілу, торгівлі, перевезення, пересилання чи використання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, призначених для виробництва чи виготовлення цих засобів чи речовин, — **караються...**

2. Ті самі дії, вчинені повторно, або якщо вони спричинили нестачу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів у великих розмірах, або призвели до викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних ре-